

Сучасныя падыходы да нацыянальна-моўнай адукацыі дзяцей дашкольнага ўзросту

У якасці галоўнай мэты сучаснай культурна-гістарычнай парадыгмы адукацыі выступае фарміраванне граматычнай, творчай асобы, здольнай да культурнага тварэння, развіццё і выхаванне дзіцяці як чалавека культуры. Менавіта чалавек з'яўляецца галоўнай культурнай каштоўнасцю, дзеля якой ажыццяўляецца развіццё грамадства. Зместам адукацыі ў сучаснай адукацыйнай парадыгме на ўсіх яе ўзроўнях з'яўляецца культура як спрэсаваны вопыт тысячагоддзяў, што ўключае ў сябе культуру паводзін, зносін, пачуццяў, мыслення і практычнай канструктыўнай дзейнасці.

Спецыфічным і ўніверсальным сродкам аб'ектывацыі зместу як індывідуальнай свядомасці, так і культурнай традыцыі з'яўляецца мова. Мова выступае і як складнік культуры, і як яе прылада. Родная мова валодае асаблівым культуратворчым патэнцыялам, стварае ўмовы для асобнага развіцця, духоўна-маральнага ўдасканалення дзяцей і педагогаў. У гэтым праяўляецца ўнікальнасць мовы як базіснага элемента культуры.

Яшчэ К.Дз Ушыньскі пісаў, што “увесь след свайго духоўнага жыцця народ клапатліва захоўвае ў родным слове” (Ушинский 1974, с. 147), менавіта таму родная мова – гэта вялікі настаўнік для дзіцяці. Тую ж думку праводзіў беларускі народны паэт і педагог Якуб Колас, які неадразова падкрэсліваў, што “родная мова – гэта першая крыніца, праз якую мы пазнаём жыццё і акаляючы нас свет” (Колас, 1979, с. 26). Падкрэсліваючы ролю роднай мовы ў духоўным развіцці асобы дзіцяці, Якуб Колас ва ўласівай яму паэтычнай манеры пісаў: “Скрозь адчыненыя дзверы роднай мовы льецца ... шырокая, магутная плынь ... людкуючы розум і пачуцці дзяцей” (там жа, с. 319).

Тыя ж погляды знаходзім у нашых сучасных навукоўцаў. Так, В.У. Протчанка, разглядаючы ролю роднага слова ў станаўленні асобы, адзначаў: “Мова не толькі адлюстроўвае свет, але і стварае яго, забяспечвае мысліцельную функцыю. Уласная высакародная думка нараджаецца ... толькі

словам праўдзівым, жывым, індывідуальным, укаранёным у свядомасць і быццё, глыбока асэнсаваным, **суаднесеным з вопытам народа і яго нацыянальнай традыцыяй** (вылучана намі – Н.С.)” (Протчанка, 1994, с. 68).

Дададзім, што працэс развіцця маўлення і культуры маўленчых зноін уяўляе сабой двухбаковы працэс узаемадзеяння і супрацоўніцтва яго суб’ектаў (педагога і яго выхаванцаў), што служыць падмуркам асобнага развіцця дзяцей.

З азначаных пазіцый ў дадзенай канцэпцыі і разглядаюцца зыходныя палажэнні пабудовы зместу нацыянальна-моўнай адукацыі дзяцей дашкольнага ўзросту.

Тэарэтычнымі асновамі развіцця маўлення і культуры маўленчых зноін дзяцей дашкольнага ўзросту з’яўляюцца ўяўленні аб заканамернасцях маўленчага развіцця дашкольнікаў, сфармуляваныя ў працах Л.С. Выгоцкага, Д.Б. Эльконіна, А.А. Лявонцьева, А.І. Зімняй, Ф.А. Сахіна, С.Н. Цэйтлін, А.М. Шахнаровіча і інш. Згодна з іх поглядамі, прырода моўных здольнасцей і развіццё маўленчай дзейнасці вызначаецца наступнымі палажэннямі:

Перш за ўсё, мова і маўленне ўяўляюць сабой ядро, што знаходзіцца ў цэнтры розных ліній псіхічнага развіцця – мыслення, уяўленняў, памяці, эмоцый.

Фарміраванне і развіццё маўленчай дзейнасці ўяўляе сабой складаны і супярэчлівы працэс. Сродкамі маўленчай дзейнасці з’яўляюцца элементы іерархічна арганізаванай сістэмы мовы – фанемы, марфемы, словы, сказы. Без знакавай сістэмы не могуць ажыццяўляцца чалавечыя зносіны на маўленчым узроўні. Зыходзячы з гэтага палажэння, авалоданне сродкамі маўленчай дзейнасці ёсць авалоданне знакамі і знакавымі аперацыямі.

Развіваючыся і арыентуючыся ў навакольным асяроддзі, дзіця засвойвае ўласцінасці прадметаў, авалодвае дзеяннямі з імі, спазнае адносіны паміж імі і засвойвае змястоўны бок знака, яго значэнне. Элементы маўленчай сістэмы ўводзяцца ў свядомасць дзіцяці ў выглядзе «лінгвістычнай інфармацыі»

(Н.У.Имедадзе) з навакольнага асяроддзя, г. зн. з аўлення акружаючых людзей, і становяцца яго здабыткам. Правільнае разуменне механізму авалодання сродкамі маўленчай дзейнасці адыгрывае вызначальную ролю ў распрацоўцы аптымальнай тэхналогіі навучання мове.

Сучасныя навуковыя працы псіхолагаў і лінгвістаў – даследчыкаў дзіцячага маўлення пераканаўча паказваюць, што развіццё маўлення дзяцей характарызуецца не проста перайманнем, узнаўленнем узораў маўлення дарослага, неўсвядомленым засваеннем моўных сродкаў і нормаў. Дзіця – актыўны суб'ект пазнавальнай дзейнасці, які асвойвае прадметны свет, узаемаадносіны паміж людзьмі і мову як сродак пазнання і ажыццяўлення гэтай дзейнасці. Вядучым ў маўленчым развіцці з'яўляецца кагнітыўнае развіццё, якое стварае аснову для фарміравання семантычнага зв'язна моўнай здольнасці. Маўленне дзіцяці развіваецца ў выніку генералізацыі моўных з'яў, успрымання маўлення дарослага і ўласнай маўленчай актыўнасці. Гэта значыць, што ў аснове развіцця маўлення ляжыць актыўны, творчы працэс авалодання мовай, фарміравання маўленчай дзейнасці.

Са сказанага вынікае: у аснове навучання роднай мове ляжыць фарміраванне ў дзяцей здольнасці арыентавацца ў моўнай рэчаіснасці, моўных адносінах і ўзаемазалежнасцях. Вядучым напрамкам ў навучанні роднай мове з'яўляецца фарміраванне моўных абагульненняў, элементарнага асэсавання з'яў мовы і маўлення. Арыенціроўка дзіцяці ў моўных з'явах стварае ўмовы для самастойнага назірання за мовай. Гэта стварае ў дзяцей цікавасць да роднай мовы і забяспечвае творчы характар маўлення, тэндэнцыю да яго самаразвіцця

Такім чынам, у дачыненні да дзяцей дашкольнага ўзросту можна і трэба казаць як аб развіцці іх маўлення дашкольнікаў, так і аб навучанні іх мове, паколькі развіццё маўлення абавязкова ўключае і фарміраванне ў дзяцей элементарнага ўсведамлення некаторых з'яў мовы і маўлення (Ф.А. Сахін). Інакш кажучы, развіццё маўлення – гэта фарміраванне маўленчых навыкаў і ўменняў, а навучанне мове – развіццё элементарнага ўсведамлення моўных і

маўленчых з'яў, якое, у сваю чаргу, садзейнічае больш паспяховаму авалоданню практычнымі маўленчымі навыкамі.

Важнае значэнне для выпрацоўкі аптымальнай тэхналогіі навучання мае пытанне аб прыродзе моўнай здольнасці. Сучасная псіхалінгвістыка зыходзіць з таго, што крыніцай фарміравання моўнай здольнасці з'яўляецца патрэба ў сумеснай дзейнасці і зносінах дзіцяці з іншымі людзьмі, якія забяспечваюць такую дзейнасць. Названае палажэнне абумоўлівае камунікатыўную накіраванасць у навучанні мове, пад якім разумеецца накіраванасць на суразмоўцу, аптымальнасць навучання з пункту гледжання ўздзеяння на іншага чалавека. Арганізацыя камунікатыўнага працэсу навучання мове павінна забяспечваць фарміраванне паўнацэннай маўленчай функцыянальнай сістэмы, што магчыма толькі ва ўмовах рэальнага маўленчых зносін або набліжаных да іх, так званых вучэбна-камунікатыўных сітуацыях. Камунікатыўнае развіццё, па А. І. Зімняй, разглядаецца ў агульным кантэксце сацыялізацыі дзіцяці ў плане зносін з дарослымі, аднагодкамі, уліку асаблівасцяў агульнай сітуацыі сацыяльнага развіцця.

Вядучымі падыходамі да пабудовы выхавання і навучання дзяцей дашкольнага узросту выступаюць асобна-арыентаваны і звязаныя з ім культуралагічны і кампетэнтнасны падыходы.

Рэалізацыя *асобна-арыентаванага падыходу* азначае паслядоўнае стаўленне педагога да дзіцяці як да асобы, арыентацыя на інтарэсы дзяцей і перспектывы іх развіцця. У асобна-арыентаванай парадыгме адукацыі асяроддзем развіцця і выхавання дзіцяці выступае культура, якая разглядаецца не проста як набор фіксіраваных сацыяльных эталонаў, а як сукупны творчы вопыт, як універсум творчых здольнасцей чалавека. Асваенне творчага патэнцыялу культуры мае на ўвазе яе творчае пераўтварэнне.

Такім чынам, у якасці галоўнага арыенціра *культуралагічнага падыходу* выступае фарміраванне творчай асобы дзіцяці, здольнага да культурнага самаразвіцця. Выхавальнік аказвае дапамогу дзіцяці ў асэнсаванні сябе асобай,

у выяўленні і раскрыцці яго магчымасцей, станаўленні самасвядомасці, у ажыццяўленні асобна значных і грамадска дапушчальных спосабаў самавызначэння, самарэалізацыі і самасцвярджэння.

У адносінах да дзіцяці дашкольнага ўзросту маўленчае развіццё заключаецца не толькі ў развіцці яго зададзенай прыродай маўленчай здольнасці, фарміраванні вуснага маўлення як сродку сацыялізацыі, пазнання культуры і свету ў цэлым, але і ў фарміраванні пазіцыйнай нацыянальна-культурнай ідэнтыфікацыі, у аснове якой ляжыць асэнсаванне сябе як часткі пэўнай нацыі, разуменне самакаштоўнасці кожнага народа, яго мовы і культуры, выхаванне талерантнасці.

Кампетэнтнасны падыход засяроджвае ўвагу на выніках навучання. Уяўленні, уменні і навыкі, набытыя дзецьмі, разглядаюцца не як мэта, а сродак паўнацэннага развіцця асобы дзіцяці, фарміравання ў яго ключавых кампетэнцый, якія дазваляць дзіцяці паспяхова адаптавацца ва ўмовах дынамічнага развіцця сацыяльных стасункаў, у прыватнасці, самастойна выкарыстоўваць атрыманы вопыт у розных, нават нестандартных, сітуацыях зносін з дарослымі і ровеснікамі, знаходзіць з іх выхад. Да такіх кампетэнцый у рамках развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін адносяцца: *маўленча-камунікатыўная, лінгвакультуралагічная і моўная.*

Маўленча-камунікатыўная кампетэнцыя ўключае ўменні: разумець і пераказваць знаёмы мастацкі тэкст; будаваць дыялог з выкарыстаннем разнастайных моўных сродкаў у адпаведнасці з сітуацыяй; будаваць нескладаныя звязныя маналагічныя выказванні – апісанні, апавяданні, разважанні - для вырашэння камунікатыўных задач; ўсталёўваць кантакты з аднагодкамі і знаёмым дарослым; разумець выказванні іншага чалавека, ўступаць у дыялог; задаваць пытанні, выказваць свой пункт гледжання; аргументаваць свае меркаванні; выконваць правілы маўленчага этыкету.

Лінгвакультуралагічная кампетэнцыя праяўляецца ў цікавасці да роднай мовы і элементарным эмацыянальна-каштоўнасным стаўленні да яе як складніка культуры; першапачатковай нацыянальнай самасвядомасці;

Моўная кампетэнцыя ўключае элементарныя веды аб мове, асноўных лінгвістычных адзінках (слова, гук мовы, склад, сказ); уменні вылучаць адзінкі мовы (праводзіць гукавы аналіз слова, падзел слова на склады, сказа на словы); валодаць на ўзроўні моўнага чуцця пачатковымі ўяўленнямі аб лексічных, арфаэпічных, граматычных нормах беларускай мовы, правілах маўленчага этыкету.

Працэс развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін у дашкольнай заканамерна падпарадкоўваецца *агульным прынцыпам* сучаснай дашкольнай адукацыі: ампліфікацыі развіцця; антагенетычнаму; уліку вядучага віду дзейнасці; цэласнасці і сістэмнасці; актыўнасці, ініцыятыўнасці і суб'ектнасці; праблематызацыі; інтэграцыі; культураадпаведнасці; інтэгрэтыўнасці; пераемнасці.

Важным прынцыпам развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін з'яўляецца прынцып *мультикультурнасці* - арыентацыі на асваенне нацыянальнай культуры ў адзінстве з агульначалавечымі каштоўнасцямі. Незалежна ад мовы навучання (беларускай ці рускай) у працэсе яго ажыццяўляецца нацыянальна-культурная сацыялізацыя дзіцяці, фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці на аснове лепшых узораў народнай слоўнай творчасці і класічнай літаратуры для дзяцей.

Асаблівае значэнне мае фарміраванне элементарнага асэнсавання свайго і чужога маўлення, калі прадметам увагі дзяцей становіцца само маўленне, яго элементы. Фарміраванне маўленчай рэфлексіі (асэнсаванне ўласных маўленчых паводзін, маўленчых дзеянняў), адвольнасці маўлення складае найважнейшы аспект падрыхтоўкі да навучання пісьмоваму маўленню - грамаце.

Высокі ўзровень развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін дзіцяці дашкольнага ўзросту ўключае:

валоданне літаратурнымі нормама і правіламі роднай мовы, свабоднае выкарыстанне лексікі і граматыкі пры выражэнні сваіх думак і складанні люлога тыпу выказвання;

развітую культуру зносін, уменне ўступаць у кантакт з дарослымі і равеснікамі (выслушваць, адказваць, пярэчыць, пытацца, тлумачыць);

веданне норм і правіл маўленчага этыкету, уменне карыстацца імі ў залежнасці ад сітуацыі;

валодаць некаторымі метамоўнымі ўяўленнямі і ўменнямі (гукавым і складовым аналізам слова, слоўным аналізам сказа, моўным чуццём у адносінах да норм роднай мовы).

Зыходзячы з культуралагічнага, асобасна арыентаванага і кампетэнтнаснага падыходаў, мэтай развіцця маўлення і навучання роднай мове з'яўляецца фарміраванне *моўнага ядра асобы* дзіцяці – інтэграванай якасці, без якой яно не можа рэалізаваць сваю культуратворчую функцыю і самарэалізавацца як індывідуальнасць. Паняцце *моўнага ядра асобы* (Бодалев, 1990) з'яўляецца ў пэўным сэнсе вытворным ад паняцця *моўная асоба* (чалавек як карыстальнік і творца мовы (Богин, 1975). У сваю чаргу чалавек як моўная асоба з'яўляецца сувязным звяном паміж мовай і культурай. Усе ўзроўні арганізацыі моўнай асобы, паводле Ю.М. Каравулава, пранізваем нацыянальны пачатак (Караулов, 2002, с. 41- 42).

Сказанае абумоўлівае неабходнасць навучання роднай мове ў кантэксце фарміравання нацыянальна-моўнай культуры. Вядучымі *метадалагічнымі пазіцыямі* развіцця маўлення і навучання дашкольнікаў роднай мове ў адпаведнасці з культуралагічным і асобасна арыентаваным падыходамі з'яўляюцца наступныя.

Мова – базісны элемент культуры чалавека. У жыцці чалавека мова, перш за ўсё, выступае як універсальны сродак зносін, мысліцельнай дзейнасці, спосаб пазнання навакольнай рэчаіснасці, у шырокім сэнсе слова – грамадска-гістарычнага вопыту чалавецтва. У гэтым заключаюцца першасныя

сацыяльныя функцыі мовы. Яна з'яўляецца тым культурна-гістарычным асяроддзем, якая фарміруе асобу чалавека.

Другаснай сацыяльнай функцыяй мовы выступае яе праяўленне як этнамовы. Разам з агульнымі элементамі грамадска-гістарычнага вопыту ў мове праяўляюцца і нацыянальна-культурныя элементы, якія фіксуюцца ў яе структуры (лексіка-граматычных формах, фразеялагізмах, формах маўленчага этыкету і г.д.). У маўленні ж знаходзяць адлюстраванне сацыяльна абумоўленыя паняцці. Такім чынам, у працэсе функцыянавання мовы назіраюцца культурнай інфармацыі адбываецца ў двух вымярэннях: моўным і камунікатыўным.

Нацыянальна-культурная (кумулятыўная) функцыя моўных сродкаў дазваляе далучацца да нацыянальных каштоўнасцей, спасцігаць іх асаблівасці ў значнай меры ўласна мовай народа. Менавіта веданнем значэнняў слоў нацыянальнай мовы, па сцвярджэнні вучоных, фарміруецца моўная свядомасць (Леонтьев, 1969, с. 162). Этнамова як кампанент этнасвядомасці накладвае пэўныя карэктывы на ўспрыманне і інтэрпрэтацыю чалавекам наваколля (Костомаров, 1991, с. 12]. Паколькі мова з'яўляецца формай існавання духоўнай культуры народа (фальклору, літаратуры, рэлігіі, філасофіі і г.д.), паўнацэннае вывучэнне мовы – гэта, перш за ўсё, далучэнне да духоўных каштоўнасцей сваёй нацыі. Навучанне мове ў кантэксце культуры мае на ўвазе і фарміраванне ў дзяцей каштоўнасцей адносін да яе як першаэлемента культуры, што прадугледжвае засваенне дзецьмі культурнай спадчыны роднага і іншых народаў, усведамленне роднай мовы як крыніцы народнай мудрасці, шанавання звычаяў, традыцый і духоўных імкненняў народа.

Сучаснае ўсведамленне мэты развіцця маўлення і культуры маўленчых зносін дашкольнікаў не абмяжоўваецца рамкамі развіцця ў дзяцей уменняў практычнага валодання мовай у той або іншай ступені. Важнае значэнне надаецца фарміраванню ў дашкольнікаў элементарнага асэнсавання нацыянальнай мовы як феномена культуры, выпрацоўцы ўменняў карыстацца

пачатковымі культуразнаўчымі ведамі. Ужо ў дашкольнай установе, асабліва ў адносінах да старэйшых дашкольнікаў, размова павінна ісці не проста аб навучанні мове, а аб моўнай адукацыі, якая, па сцвярджэнні даследчыкаў, з’яўляецца залогам авалодання культурай.

Паняцце *моўная адукацыя* значна шырэй за паняцце “навучанне мове”. Моўная адукацыя арыентавана не толькі на навучанне дзіцяці асноўным відам вуснага маўлення, але і на фарміраванне ў яго асобасна-значнага, станоўчага эмацыянальнага і творчага стаўлення да працэсу пазнання нацыянальнай культуры сродкамі роднай мовы. Мэтай моўнай адукацыі з’яўляецца само дзіця як чалавек культуры.

Такім чынам, першапачатковая моўная адукацыя – гэта станаўленне асобы шляхам уваходжання ў культуру, дзякуючы прыўлашчванню (прысваенню) і творчаму пераўтварэнню якой дзіця становіцца яе суб’ектам. Само ж прыўлашчванне адбываецца ў выніку пазнання, развіцця, выхавання і вучэння. Пры дапамозе і падтрымцы педагога кожнае дзіця пры гэтым знаходзіць для сябе свой асобны сэнс дзейнасці, што і дазваляе яму станавіцца суб’ектам адукацыйнага працэсу.

Зместам моўнай адукацыі дзяцей дашкольнага ўзросту павінна стаць моўная культура ў шырокім сэнсе слова. Апошняе азначае, што пад моўнай культурай разумеецца не толькі і не столькі “моўны эстэтызм”, але перш за ўсё выкарыстанне мовы ў тых або іншых сферах, асабліваці поглядаў на мову, моўныя карціны свету і інш. – тое, што з’яўляецца першаступенным кампанентам культуры кожнага народа.

У адносінах да моўнай адукацыі на роднай мове можна гаварыць аб паняцці *нацыянальна-моўнай адукацыі*, у працэсе якой дашкольнік уваходзіць у родную нацыянальную моўную культуру, у яе прастору, якая складаецца падчас змястоўнага суразмоўніцтва на беларускай мове. Вывучэнне роднай мовы як інструмента фарміравання нацыянальна-моўнай культуры накіравана

на развіццё асобасна значных уяўленняў, разуменне сістэмы каштоўнасцей уласнай лінгвакультурнай агульнасці.

На кумулятыўнай (нацыянальна-культурнай) функцыі мовы заснаваны *лінгвакультуралагічны падыход* да навучання мове, які забяспечвае, з аднаго боку, “уваходжанне” ў нацыянальную і сусветную культуру ў працэсе авалодання маўленнем на беларускай мове, а з другога – авалоданне беларускай мовай на аснове спасціжэння нацыянальнай культуры.

Развіццё ў дашкольнікаў маўлення на нацыянальнай мове ў сілу спецыфічнай сацыялінгвістычнай сітуацыі – блізкароднаснага двухмоўя - набывае ў нашай краіне некаторыя спецыфічныя рысы. Сучасны беларускі дашкольнік удзельнічае ў культурным жыцці і традыцыях беларускага народа, але спасцігае культуру у значнай ступені сродкамі рускай мовы.

У сувязі з гэтым узнікае задача як мага больш ранняга – з моманту наведвання дзіцем установы дашкольнай адукацыі – далучэння дашкольнікаў да роднага слова шляхам увядзення ў нацыянальна-культурны фон беларускай мовы. У гэтым выпадку маўленчыя механізмы, што фарміруюцца ў дзіцяці, забяспечваюць нацыянальнае бачанне навакольнай рэчаіснасці.

Можна вылучыць наступныя метадычныя напрамкі рэалізацыі лінгвакультуралагічнага падыходу да развіцця беларускага маўлення і культуры маўленчых зносін ў дзяцей дашкольнага ўзросту: 1) спасціжэнне каштоўнасцей і рэалій нацыянальнай культуры; 2) засваенне дзецьмі нацыянальна маркіраваных адзінак беларускай мовы; 3) навучанне беларускай мове ў дыялозе культур.

Далучэнне дзяцей да каштоўнасцей нацыянальнай культуры прадугледжвае ўключэнне ў змест адукацыі культурознаўчых, перш за ўсё, мастацкіх тэкстаў (першае месца срод іх належыць народным казкам, паданням, легендам), што адлюстроўваюць ментальны вопыт, культурныя асаблівасці беларускага народа. На аснове такіх тэкстаў адбываецца азнаямленне з

культурным вопытам народа, этычнае і эстэтычнае ўздзеянне на думкі, пачуцці і паводзіны дзяцей.

Фарміраванню ў дзяцей каштоўнаснага стаўлення да нацыянальнай мовы садзейнічае ўключэнне ў змест навучання выказванняў пра Беларусь і беларускую мову, якія належаць выбітным стваральнікам культуры. Для дашкольнікаў гэта ў першую чаргу вершы пра родную мову, краіну Беларусь, беларусаў, наклалат: “Беларусам я радзіўся, беларусам буду жыць, беларускую зямельку буду шчыра я любіць. Бо радзімая старонка над ўсё мне прыгажэй, беларуская гаворка над ўсё мне даражэй” (А. Мілюць). Такія вершыкі дзеці з задавальненнем завучваюць і дэкламуюць

У нацыянальна маркіраваных адзінках мовы культуразнаўчая інфармацыя можа быць пададзена ў двух аспектах. Першы пласт нацыянальна маркіраваных адзінак складаюць словы, якія абазначаюць рэаліі духоўнай і матэрыяльнай культуры беларусаў, што адлюстроўваюць своеасаблівасць нацыянальнай карціны свету: назвы народных звычаяў і свят (Каляды і калядаванне, Гуканне вясны і да т.п.), пабудовы (сенцы, сядзіба, клец, лазня і г.д.), традыцыйнага адзення (камізэлька, панёва, брыль і інш.), абутку (чобаты), страў нацыянальнай кухні (верашчака, дранікі, шчаўе і інш.), прадметаў народнага мастацтва (ручнікі, абрусы, гліняны спарыш, драўляныя цацкі і да т.п.), наймення прамежкаў часу (студзень, люты ..., нядзеля і інш.) ([Быстрова і інш., 2004, с. 136]).

Да другога пласту нацыянальна маркіраваных адзінак мовы, у якіх праяўляецца культуразнаўчая інфармацыя, адносяцца: устойлівыя параўнанні, заснаваныя на супастаўленні рыс характару, паводзін чалавека з жывёламі, раслінамі (надзьмуўся, як сыч); фразеялагізмы (як серада на пятніцу) сімвалы (вярба – увасабленне жыццёвай сілы, устойлівасці) і інш.

Як відаць, асаблівую ўвагу педагог павінен надаць адбору дзіцячага лінгвакультуразнаўчага матэрыялу, які ўключае: святы, традыцыі, звычай

беларускага народа; песні, танцы, казкі, паэзію, аповяданні, народныя гульні; прыказкі, прымаўкі, рыфмоўкі, чытагаворкі, скарагаворкі і г.д.

Трэці напрамак рэалізацыі лінгвакультуразнаўчага падыходу – дыялог культур – прызваны фарміраваць ў дзяцей ўяўленні пра самабытнасць і ўнікальнасць беларускай мовы і культуры шляхам яе параўнання з рускай мовай (а калі дзеці вывучаюць якую-небудзь замежную мову, то і з ёю). Гэта садзейнічае, па-першае асэнсаванню дзецьмі агульнага і адметнага ў нацыянальных традыцыях і выхаванню павагі да культурных каштоўнасцей абодвух народаў, а па-другое, папярэджанню і пераадоленню моўнай інтэрферэнцыі. Акрамя таго, з улікам сацыялінгвістычнай сітуацыі ў Беларусі ў працэсе развіцця маўлення, у прыватнасці навучання грамаце, дапускаецца азнаямленне дзяцей з эквівалентнымі з’явамі блізкароднаснай мовы. Педагог дапамагае дзецям параўноўваць з’явы абедзвюх моў (гук – звук, склад – слог, сказ – предложение), падводзіць да разумення таго, што і беларуская, і руская мовы маюць адны і тыя ж заканамернасці. Гэта садзейнічае больш глыбокай лінгвістычнай падрыхтоўцы дзяцей.

Такім чынам, працэс развіцця маўлення і маўленчых зносін у дзяцей дашкольнага ўзросту носіць агульнаразвіццёвы характар, садзейнічае развіццю творчых здольнасцей, актыўнай мысліцельнай дзейнасці дзіцяці, далучэнню іх да нацыянальных каштоўнасцей роднага народа праз мову народа.

Літаратура

1. Богин, Г.И. Уровни и компоненты речевой способности человека / Г.И. Богин. – Калинин, 1975. С. 9–18.
2. Бодалев, А.А. О коммуникативном ядре личности/ А.А. Бодалев // Советская педагогика, 1990. № 5. С. 77–81.
3. Караулов, Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н. Караулов. – М., 2002. – 264 с.
4. Колас, Я. Збор твораў: У 14 т. / Я. Колас. – Мінск, 1976. – Т. 12. – 537 с.

5. Костомаров, В.Г. Мой гений – мой язык: Размышления языковеда в связи с дискуссиями о языке / В.Г. Костомаров. – М.: Знание, 1991. – 63 с.
6. Леонтьев, А.А. Язык. Речь. Речевая деятельность / А.А. Леонтьев. М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
7. Обучение русскому языку в школе: учеб. Пособие для студентов пед. вузов / Е.А. Быстрова [и др.]; под ред. Е.А. Быстровой. – М.: Дрофа, 2004. 240 с.
8. Протчанка, В.У. Роднае слова – крыніца развіцця асобы, духоўнасці народа / В.У. Протчанка // Адукацыя і выхаванне. – 1994. - № 12. – С. 60 – 65.
9. Ушинский, К.Д. Родное слово / К.Д. Ушинский // Педагогические сочинения: в 2 т. – М., 1974. – С. 145 – 159.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ